

**DOCUMENTARUL
ÎN SĂRBĂTOARE**

SABINA POP

**DOCUMENTARUL
ÎN SĂRBĂTOARE**



EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2019

Colecția ARTE ȘI MULTIMEDIA

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Laurențiu Năstase

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

POP, SABINA

Documentarul în sărbătoare / Sabina Pop. - București : Editura
Universitară, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-1039-9

791

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062810399

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul autorului

Copyright © 2019

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021.315.32.47

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021.315.32.47 / 07217 CARTE / 0745.200.357

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Avem nevoie...

Avem nevoie de competiție și avem nevoie de starea de spirit atât de stimulatorie, proprie competiției. Avem nevoie de acel prilej ce în mod curent se numește „cadru organizatoric”, dar care este de fapt valoroasa ocazie de a vedea grupat cele mai reprezentative (se încearcă) filme ale unui an. Avem nevoie de comparația constructivă, nu doar sau nu neapărat de cea valorică, ci mai ales de cea de stiluri, tendințe, încercări, maniere de lucru, gânduri, idei și crezuri artistice, ce doar acolo, prin confruntare și comparație, se pot dovedi demne de continuat sau necesar a fi abandonate. Într-un cuvânt avem nevoie de privirea globală asupra fenomenului cinematografic românesc și de judecățile de sinteză ce decurg din ea.

Avem nevoie de starea aceea de spirit unică, greu de explicat în cuvinte dar caracteristică și inconfundabilă a cărei apariție se încearcă a fi stimulată și care deseori există deja și se resimte, conștient, ca atare, de către mulți: starea de efervescentă spirituală, starea de vervă.

Avem nevoie de locul acela unde totul este sub semnul FILMULUI, a ARTEI FILMULUI, unde se respiră film, unde în mod programatic doar asta ai de făcut, să vezi film, să discuți film, să comentezi film, să te lași contaminat și să contaminezi la rândul tău cu gând și idee artistică.

Avem nevoie – poate aceasta în primul rând – de ceea ce înseamnă (în sensul său primar, acela neprăfuit de prea deasă folosire) formula „confruntare cu publicul”. Avem nevoie să auzim cu urechile noastre aplauzele spontane (adresate filmului tău sau celui al colegului) atunci când gândul artistic (numai realizatorii înșiși știu cât de îndelung șlefuit) reușește să ajungă la public. Avem nevoie să fim acolo ca să simțim, să înțelegem adevărul acela – aflat la îndemână, dar deseori uitat – că o sală nu înseamnă, simplu, public, adică o masă fără contururi precise ascunsă sub un titlu generic; și că public înseamnă o sumă de individualități distincte, de personalități, de oameni diferiți, o sumă de conștiințe, de suflete și minți, ce, iată, pentru o clipă, rezonază la fel, în acel fel în care tu, realizator, ai gândit, ai dorit, ai sperat. Avem nevoie să simțim și amendarea neiertătoare a aceleiași sume de conștiințe atunci când ceea ce prezinți n-a fost crezut pentru că era didactic, tezig, ilustrativist ori inabil, profesional sau artistic. Avem nevoie să simțim (o, cât de încurajatoare

și stimulative este această senzație!) dragostea pentru film a publicului. Să știm, să mai aflăm odată, să ne convingem încă odată că el, publicul, este alături de noi și că problemele noastre nu-i sunt nici străine, nici indiferente.

Avem nevoie de FESTIVAL. În Festival, FILMUL ESTE ÎN SĂRBĂTOARE.

S.L.A.S.T IV / 36 (154) – 2 Septembrie 1984

* * *

În epoca la care ne referim în rândurile de față, anii '80, festivalurile erau puține, iar posibilitățile de a participa, mai ales în străinătate, măcar în țări estice, la aceste SĂRBĂTORI ALE FILMULUI erau și mai puține, aproape inexistente. De aceea resimțeam, fiecare dintre noi, o astfel de ocazie drept un mare EVENIMENT, îl trăiam cu toată ființa și îl onoram. Rezultatele profesionale în urma unui astfel de eveniment erau și ele mari tocmai pentru că el era trăit la cote înalte și fiecare dintre noi încercam să „stoarcem” din această experiență tot ceea ce se putea fructifica; căci... nu puteai ști când ți se mai ivește ocazia ...

Cu ajutorul UCIN-ului, care a făcut enorm în acea epoca pentru prezența filmului românesc în festivaluri, documentarele Sahia ajungeau în fiecare an la aceleași

câteva astfel de competiții mai ales în țări estice; dar nu numai căci trebuia ca „România să fie reprezentată” în competițiile importante, făcea parte din politica de partid; și, odată cu filmul, ajungeam și noi, realizatorii, în astfel de festivaluri. Delegațiile erau alcătuite din 1-2 reprezentanți ai instituțiilor de film care, desigur, conduceau delegația și din autorii filmelor selectate. Selecția era de obicei făcută din țară, dar, dacă un film plăcea, festivalul respectiv te invita cu un nou film și în anul următor. Era o situație pe care ne-o doream toți căci autoritățile din țară țineau cont de o invitație din afară; n-ar fi dat bine să nu accepte prezența unui film sau a unui realizator solicitat în mod expres de un festival...

* * *

Recitind câteva dintre gândurile mele despre festivalurile epocii, scrise atunci, la întoarcerea de la un astfel de festival am realizat ca „învățămintele” cu care am rămas sunt, destule, actuale și astăzi, că multe dintre scrieri se referă la filme importante valoric și că -mai ales asta!-, atmosfera, starea pe care rândurile o degajă este prețioasă și ar putea fi contaminată în direcția a ce numim, simplu, PASIUNE PENTRU FILM sau RESPECT PENTRU ARTA.. M-am gândit deci că aceste gânduri pot fi utile și astăzi, mai ales studenților la film și mai ales într-o epocă în care filmul este privit, din ce în ce mai

mult, drept „produs audiovizual”, iar realizarea propriu-zisă, drept „industrie a filmului”. Am adunat, deci articole răspândite prin reviste „Cinema”, „SLAST”, „Neue Literatur”, „Contemporanul”, „Almanah Cinema” și altele și am încercat să ofer o trecere în revistă de tip documentar a festivalurilor semnificative în epocă - cele la care aveam acces. M-am obligat să păstrez, cu toate riscurile inerente unei priviri la distanță de zeci de ani și dintr-o altă lume, această atmosferă de „la cald” gândind că acest „cum era p'atunci”, chiar dacă poate stârni un zâmbet ironic în colțul gurii poate folosește prin autentic; de aceea, am păstrat denumirile din epoca, (RDG, URSS etc.) sau unele comentarii pe care, cu mintea de acum, poate le vad, altfel... starea de atunci este cea importanta...

Și, cine știe... poate molipsește într-un drag de film...

CAPITOLUL 1

LUMEA MARE A SCURTULUI METRAJ

STAREA DE VERVĂ (LEIPZIG '82)*)

Starea de spirit a unui festival, a acestui festival, a – probabil – tuturor festivalurilor este starea de vervă. De efervescență și incitare, de stimulare și surescitare, de suprasolicitare și... surmenare. Căci se doarme puțin și se discută mult, se vizionează enorm iar câștigul – tuturor acestora la un loc – e... pe măsură. Un câștig profesional desigur, de îmbogățire „meșteșugărească”, dar mai ales de gând și idee.

Anul acesta festivalul de la Leipzig se serba pe sine. Împlinea 25 de... toamne (târzii de noiembrie). La această ediție „Filmele lumii pentru pacea lumii” a fost generoasa deviză ce a reunit 351 de documentare, filme de televiziune, filme de animație din 61 de țări. Între acestea, cei peste 1000 de invitați au putut viziona trei

documentare românești (**„Stop cadru pentru eternitate”** – regia Luiza Ciolac, **„Monumentul solidarității”** – regia Sevastian Antonescu – în concurs – și **„Poartă spre vecin”** – regia Sabina Pop. Le-au însoțit tot atâtea filme de animație: **„Pălării și căști”** – regia Bob Călinescu, **„Să nu uităm”** – regia Olimp Vărășteanu și **„Micul toboșar”** – regia Virgil Mocanu – în concurs. Ultimul, în sensul zicerii „cei din urmă vor fi cei dintâi”, a obținut premiul **„Don Quijote”** al Asociației cineamatorilor, pentru felul în care, cu deosebită măiestrie, autorul a „animat”, la propriu și la figurat, personajele din picturile lui Breugel. Prin intermediul acestor personaje, Virgil Mocanu creează o lume, o poveste, vorbește cu simplitate și căldură despre pace.

Care au fost deci, anul acesta, „Filmele lumii pentru pacea lumii”. În primul rând cele premiate. Spre lauda festivalului trebuie spus din capul locului că – după opinia mea – nici un film cu adevărat valoros n-a rămas în afara palmaresului.

Ce a însemnat, deci, anul acesta la Leipzig real document ai epocii? Mărturiile zilei de ieri pentru ziua de zi, pentru cea de mâine. A fost apreciat în mod deosebit filmul cu materiale de arhivă. Valoarea, deseori excepțională, a acestor documente vorbește prin ea însăși, nelăsând loc unor complicate intervenții,

regizorale. Documentul, el interesează acut. Pentru valoarea – în sine – a acestor materiale, pentru calitatea lor de document, a fost apreciat **„Busch cântă”** (R.D.G. – regia Konrad Wolf, premiul „ Porumbelul de aur”, un serial T.V. în șase episoade despre epoca ascensiunii nazismului și despre S.O.S.-urile lansate cu matură luciditate de Ernst Busch prin intermediul cântecelor, artei sale). Și tot astfel stau lucrurile și cu filmul **„Două zile în august”** (R.D.G., regia Karl Gass, premiul „Porumbelul de aur” – despre 6 și 9 august 1945 – zilele de tristă amintire ale exploziilor nucleare de la Hiroshima și Nagasaki. Aceeași valoare în primul rând documentară au evidențiat **„Nu ne predăm”** (U.R.S.S., regia Mihail Litviakov – premiul special al juriului – cu căldură despre copii de revoluționari din mai multe țări ce cresc, trăiesc într-un cămin din Ivanovo) ca și **„Nurnberg 1946”** (R.P.U., regia Peter Rona – premiul „Egon-Erwin-Kish” al Organizației Internaționale de Radiodifuziune și Televiziune – o oră de film despre cutremurătorul proces).

În mod firesc la Leipzig au fost apreciate filmele ce prin tematică se refereau la punctele fierbinți ale globului. Filme despre lupta pentru independență sau emanciparea femeii și cea împotriva apartheidului, lupta pentru pace și cea împotriva înarmării nucleare au însemnat tot atâtea mărturii ale contemporanilor noștri

despre vremea pe care o traversăm și se vor constitui - probabil - în tot atâtea documente pentru generațiile ce vin. Ceea ce a unit într-o grupare distinctă filmele-document din țări în curs de dezvoltare a fost nu atât comuniunea tematică, cât cea a abordării: tonul patetic al mărturiei, atitudinea exprimată clar, evident, explicit. Expuneri, priviri, mai puțin analize sau investigații, transfigurări sau generalizări. Dar oare aceste „doar” priviri, nu vor deveni mâine evocatoare mărturii? Probabil, da. Chiar și pentru acelea cărora acum le reproșăm simplitatea abordării artistice?. E... ar fi de discutat...

Am putut vedea în această categorie cutremurătoarea confesiune a unor supraviețuitori ai exploziei nucleare de la Hiroshima (**„Generația care a urmat”** - Japonia - regia Yoshichika Kojima - premiul „Porumbelul de aur”), un documentar despre un centru de dezintoxicare narcotică australian (**„Acul”** - seringii ce inoculează drogul - se schimbă” - cu cel destinat tratamentului prin acupunctură, de asemenea, premiul „Porumbelul de argint”), sau, un film R.D.G. ce pune între ghilimele libertatea **„Alegerilor libere”** din El Salvador - laureat cu premiul Organizației Internaționale de Radiodifuziune și Televiziune.

S-ar putea vorbi și de o a treia categorie de filme, cele mai interesante, de altfel, din selecția festivalului.

Este vorba de cele care se implică în realitățile pe care nu doar le prezintă, pe care nu doar le contemplă, pe care nu doar că le fac cunoscute sau doar le comunică, ci față de care iau atitudine.

Prin ele, prin aceste filme, festivalul a demonstrat încă odată (dacă mai era nevoie? este oricând nevoie, adevărurile fundamentale, se știe, se uită primele și cel mai adesea!), că documentarul nu doar „filmează probleme”, ci este o modalitate specifică de a „pune probleme”. În zona acestor filme se poate vorbi despre acele mici – mari descoperiri artistice și profesionale ce sunt însăși rațiunea de a fi a unui festival: despre cum genul acesta aparține, filmul documentar, poate și trebuie să spună mult în scurta lui întindere.

Care au fost deci la Leipzig cele mai importante „probleme majore”? Aceleași pe care, aiurea sau la București, le numim în acest fel pacea și războiul, conștiința (artistică sau etică) și lipsa ei, responsabilitatea față de ceea ce faci și absența implicării afective în obiectul muncii tale, nevoia de ideal și absența idealurilor.

Unele filme au propus modele de viață: „**Pedro, zero procente**”, de exemplu, (un film cubanez premiat cu Porumbelul de argint, regia Luis Felipe Bernaza) ne spune încă din titlu faptul nud pe care dorește să ni-l comunice: zero procente de mortalitate într-o

crescătorie de vaci, record datorat unui singur om – dar ce om! Filmul termină cu informația înainte aproape să înceapă cu adevărat și ne pune în continuare în fața unui spectacol al argumentelor care au dus la ... titlu. Ne vom afla, deci, în fața dezvăluirii unei conștiințe cu toate accentele ei de sublim și cu toate limitele ei. Ne vom afla în fața unui **om** și filmul nu evită nimic din ceea ce este omenesc acestui om. Ne vom afla în fața vieții.

Același lucru se poate spune și despre filmul iugoslavului Joze Bevc – laureatul premiului Federației Internaționale a Femeilor – **„Maria din clasa a VI-a”**. Maria are vreo 40 de ani și mai și are ambiția de a se instrui la seral. De unde atâta ambiție la această femeie nici foarte frumoasă, ba parcă dimpotrivă, nici foarte deșteaptă, ba chiar deloc, nici foarte...? de unde suportul moral când greutăți (de ele se ocupă în primul rând filmul) sunt cu duimul. De unde și pentru ce puterea de a-și depăși propriile limite, limite din care Maria are din belșug.

Și dacă unele filme propun modele, altele resping false modele de viață. **„De ce stați?”** - întreabă filmul maghiar laureat cu Porumbelul de argint. De ce stau, stau și nu muncesc lucrătorii din construcții? – se întreabă regizorul Jozsef Magyar, ne întrebăm noi, spectatorii, se întreabă și își răspund cei intervievați. Pe lângă umorul fin și ironia acidă, meritul filmului este acela de a reuși ca prin simpla prezentare a unui șantier

să vorbească *în general* despre nemuncă și cauzele ei, despre plictisul și lenea, nu doar personale, ci ridicate la scară... generală.

Nu e o noutate, a vorbi despre general uman prin caz particular, este marca a artei adevărate. Acesta este de altfel scopul prim și cel ultim al unui festival: *constituirea într-o competiție a artei adevărate*. În reușita festivalului de la Leipzig de a fi o astfel de competiție se poate spune – fără falsă modestie – că s-au înregistrat, cu demnitate și filmele românești. Și, bun înțeles, în primul rând cel premiat („**Micul toboșar**” – regia Virgil Mocanu). Autorul pornește de la picturile lui Breughel, dă viață personajelor, suflu acțiunii sugerate de acestea, mișcare întregului spațiu. Atmosfera picturii marelui artist este excelent surprinsă. Sensuri inedite izvorăsc din tablouri cunoscute, gânduri noi transpar, se încheagă într-un întreg de o frumoasă acuratețe plastică. În acest mod original filmul nostru vorbește despre pace. Pacea, al cărei vestitor este un mic toboșar.

Cine își închipuie că „festival” vine de la „festiv”, greșeste; vine de la ... muncă. De la vizionări cât cuprinde și încă ceva pe deasupra, de la discuții despre „încotro documentarul?”, despre probleme de creație și producție. Discuții cu organizatorii - amicale, cu oficialitățile - cordiale, cu colegii - nespus folositoare, cu spectatorii - adesea înțepătoare, cu ai tăi d'acasă -

polenizatoare, cu tine însuși - revelatoare. Revelatoare pentru că primul, marele câștig, a fost acela al întrebărilor. O stringentă necesitate de a reveni asupra întrebărilor fundamentale, de a reconsidera rolul, funcțiile, scopul acestui gen aparte. Printre ele, faptul că „documentar” vine de la „document” și că a fi un real, necontrafăcut document al epocii, constituie scopul său prim al genului; dar nu și cel ultim.

Astfel... la festival ca la festival. Și festivalul este un soi de război, nu? Leipzigul a fost și ediția aceasta, *un pașnic război pentru pacea lumii.*

**) Festivalul internațional al filmului documentar și de scurt metraj pentru cinematograful și televiziune –*

Leipzig 1982

S.L.A.S.T./ II 65 / 19 Decembrie 1982

S.L.A.S.T./ II 66 / 26 Decembrie 1982

**Cinema Nr. 2/ Februarie 1982*

STAREA DE NELINIȘTE (LEIPZIG '83)*)

În urmă cu un an, atunci când îmi notam în acest colț de rubrică impresiile legate de ediția trecută a festivalului de la Leipzig, îmi intitulam gândurile „starea de vervă”.

Anul acesta, din nou, totul la Leipzig respiră vervă, incitare intelectuală, efervescentă de gând și idee. Și totuși atmosferei festivalului i s-a adăugat o nuanță importantă, determinantă: aceea de tensiune, de încordare, de îngrijorare și neliniște.

381 de filme din 57 de țări au prezentat tot atâtea stări de îngrijorătoare, au constituit tot atâtea motive de încordare și neliniște. A le vedea în doar cinci zile și jumătate de proiecție înseamnă a asista la un impresionant tablou a 381 de mărturii, multe dintre ele copleșitoare, despre problemele cu care se confruntă omenirea astăzi, înseamnă a asculta un imens cor de voci omenești care se pronunță pentru o idee, în fond **pentru dreptul la viață.**

Desigur – asta se știe de mult – Leipzigul este un festival puternic angajat politic ce își propune să promoveze acele filme ce, prin conținut și modalitate

artistică de abordare, servesc cauza păcii și a înțelegerii între popoare. Faptul că acest festival oferă cineaștilor din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii posibilitatea de a-și prezenta creațiile lor în fața oamenilor de film de pretutindeni, de a-și exprima, deci, public, crezurile, opiniile (posibilitate pe care unii nu o au în țara lor) face din competiția de la Leipzig un festival în primul rând *necesar*. Citez, la întâmplare câteva dintre titlurile premiate: **Nicaragua – Relatare de pe front** (U.S.A.), **Războiul nu are chipul unei femei** (U.R.S.S.), **Drumul spre libertate** (El Salvador), **Avertismentul Hiroshimei** (Japonia), **Chile, nu-ți strigăm numele în zadar!** (Comitetul antifascist din Chile), **Moartea se numește „City beautiful”** (R.D.G.). Deci, preocupări tematice apropiate, zone de interes ardente și filme-document. Despre ziua de azi, pentru cea de azi; și, de dorit, pentru cea de mâine. Cine le înghite dintr-o singură suflare – ca la festival adică – nu este lipsit de neliniști.

Au fost și altfel de neliniști; să le numim, strict de creație. Personal am fost interesată în mod deosebit de o tendință pe care aș numi-o îngăduința autorului față de personajul pe care-l urmărește cu ale lui bune și rele. Înțelegere, apropiere, simplitate, lipsă de aere de creator față de obiectul creat și egalitate camara-derească, lipsă de priviri acuzatoare sau superioare și